

УДК 327(470+571:477):623.454.8

Ангеліна Гук

ЯДЕРНА ПОЛІТИКА РФ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена ядерній політиці Росії під час повномасштабного вторгнення в Україну. Зазначається, що ядерна зброя є важливою частиною воєнної доктрини РФ та завжди відігравала вагомий роль у зовнішній політиці країни, однак із повномасштабним вторгненням градус напруги щодо ядерної сфери помітно зріс. У статті наведено хронологію подій щодо ядерних погроз з боку Росії, а також аналіз, як еволюціонувала її ядерна доктрина.

Ключові слова: Росія, ядерна політика, російсько-українська війна, НАТО.

Постановка проблеми. Покладання РФ на ядерну зброю завжди було високим, однак із повномасштабним вторгненням Москва почала все частіше звертатись до ядерного шантажу з метою вплинути як на країни-партнери Києва, так і на саму Україну. Подібна політика РФ впливає не лише на перебіг російсько-української війни, але і на режим нерозповсюдження у всьому світі, тому тема роботи є актуальною.

Метою статті є з'ясувати головні риси ядерної політики РФ під час російської війни проти України в контексті її впливу на міжнародних акторів.

Аналіз актуальних досліджень. Серед українських науковців, які досліджують ядерну політику РФ, можна виділити роботи Поліни Сіновець [4; 11], які досліджують російську ядерну доктрину та окреслюють еволюцію ядерної риторики Москви, та Олексія Їжака [2], в роботі якого глибоко досліджено місце

ядерного шантажу в російській політиці. Серед закордонних дослідників варто зазначити наступних Вітольда Родкевича [8], в чийй роботі проаналізована ескалація ядерної риторики з боку російських політологів під час повномасштабного вторгнення.

Виклад основного матеріалу.

Ядерний чинник відіграє чималу роль в риториці РФ вже доволі тривалий час. Маючи найбільший ядерний арсенал у світі, Москва використовує його як спосіб шантажу та регулярно натякає або відкрито погрожує застосуванням ядерної зброї у своїх цілях. Застосування ядерних погроз інтенсифікувалось під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Тепер погрози лунають майже щоразу, коли Москві не вдається досягнути поставлених цілей, а захоплення ЗАЕС та ведення там бойових дій часто класифікують як ядерний тероризм.

Прослідковуючи еволюцію російської ядерної доктрини можна побачити, що починаючи з воєнної доктрини 2000 року з'являється згадка використання ядерної зброї для деескалації регіонального конфлікту, тобто обмеженого удару, який би змусив супротивника припинити агресію. У той же час текст доктрини підтверджує можливість завдання ядерного удару першою «у разі, якщо всі інші засоби виснажені або довели свою неефективність». Таким чином, дані положення свідчать про готовність Москви застосовувати ЯЗ з оборонною метою [10].

У воєнній доктрині 2010 року було проголошено, що ядерна зброя може бути використана у випадку, коли «саме існування держави знаходиться під загрозою» [9]. Хоча таке формулювання здається більш стриманим та звужує можливість застосування ЯЗ, проте Кремль може трактувати його як загрозу існуванню самого ж режиму.

У 2020 році були опубліковані «Основи державної політики РФ у сфері ядерного стримування». У них до пункту про застосування ядерної зброї у випадку загрози самому існуванню держави додався також і пункт про захист територіальної цілісності, який стосується й окупованого Криму. Більше того, в «Основах» знайшов відображення і пункт про захист суверенітету, який можна трактувати доволі широко, навіть як збереження конкретного російського керівництва [4].

Документ не торкається прямих закликів до превентивного застосування ядерної зброї під час конфліктів, але й не дає відповідь на питання, чи перейде Росія до використання ядерної зброї, якщо отримає поразку у звичайній війні.

Що ж стосується подій після повномасштабного вторгнення, то із самого його початку Росія систематично вдається до ядерних погроз, а тактика ядерного шантажу вже нерозривно пов'язана із безпосередньо бойовими діями, що розгортаються. Хоча західні аналітики протягом багатьох років вважали, що така активна ставка Росії на ядерну зброю пояснюється оборонними цілями, тепер яскраво помітний перехід від оборонної стратегії ядерного стримування до наступального ядерного шантажу [2].

27 лютого 2022 р. Путін зробив заяву про приведення російських ядерних сил в стан підвищеної бойової готовності. Це відбулось у відповідь на прохання України до НАТО про передачу систем ПРО, розуміння російською верхівкою провалу блискавичної війни та запровадження санкцій з боку США та ЄС. Примітно, що самого визначення «особливого режиму несення бойового чергування» в російській військовій доктрині просто не існує. Тож такі заяви в Москві стали ще одним виявом ядерного шантажу і зрештою стали причиною затримки поставки Україні польських винищувачів МІГ-29 [11].

27 квітня градус російських заяв зріс навіть більше. У виступі перед членами палат Федеральних зборів РФ Путін пригрозив «блискавичними» ударами у відповідь, у разі якщо хтось зі сторони наважиться втрутитись у «події, що відбуваються». Крім того додав, що Росія має «усі інструменти, якими ніхто не може похвалитись» і наголосив на тому, що вона застосовуватиме їх за необхідності [2]. Під цими інструментами, очевидно, мався на увазі ядерний арсенал, який у РФ найбільший у світі. Така емоційна заява могла свідчити лише про те, що світова спільнота не сприймає ядерний шантаж серйозно і накреслені Росією «червоні лінії» перетинаються раз за разом, оскільки сприймаються як блеф. Однак, з наведеної цитати можна зробити певні висновки про політичне мислення російської верхівки: інтереси Росії не дорівнюють інтересам режиму. А отже існують певні загрози, які є неприйнятними саме для режиму, відповідно, приводом для застосування ядерної зброї будуть вони, а не загроза «самому існуванню Росії». Крім того, оновлений критерій використання ядерної зброї не стосується участі інших ядерних країн у створенні загрози для РФ [2].

21 вересня 2022 р. Путін знову звернувся до ядерних погроз. Оголошуючи часткову мобілізацію, що відбувалось незадовго до проведення референдумів про «приєднання» на окупованих українських територіях, зокрема на територіях Запорізької та Херсонської областей, він заявив: «При загрозі територіальної цілісності нашої країни, для захисту Росії та нашого народу ми, безумовно, використовуємо всі наявні у нашому розпорядженні засоби. Це не блеф». Оскільки ядерна доктрина РФ передбачає застосування ЯЗ у разі нападу на її території, таку спішність у проведенні «референдумів» і «приєднанні» цих територій можна пояснити тим, що Москва хотіла використати ядерний чинник задля

шантажу, коли українська армія почне звільняти ці регіони. У заяві знову звучить теза про «загрозу територіальній цілісності», що підпадає під ядерну доктрину [11]. Не забув президент Росії згадати й обстріли Запорізької АЕС, проте звинуватив у них Україну. А також, як і в згаданому вже виступі перед членами палат Федеральних зборів РФ він наголосив на тому, що Київ прагне отримати ядерну зброю. Однак ці погрози не спинили контрнаступ на зазначених ділянках, що стало, по суті, перетинанням «червоних ліній» Москви. Пізніше Москва також не відповіла на атаки по Кримському мосту і різних російських військових об'єктах на півострові.

Новий виток ескалації був пов'язаний з масованою інформаційною кампанією щодо нібито рішення України застосувати брудну бомбу. Причиною став успішний контрнаступ української армії на Херсонському напрямку у серпні та Харківському напрямку у вересні. В міру того, як ситуація Росії на полі бою погіршувалась, риторика Кремля ставала все агресивнішою. 23 жовтня 2022 року Шойгу та начальник російського генштабу Герасимов зателефонували своїм колегам у Сполучених Штатах і Великій Британії, щоб обговорити ймовірну загрозу брудної бомби. А посол Росії в ООН написав аналогічне звернення Генсеку ООН. Ці погрози також збіглися із проведенням масштабних ядерних навчань у Росії. Усе це створило побоювання щодо того, що Москва шукає приводу для застосування ядерної зброї і може дійсно звернутись до її використання. Однак відповідь західних лідерів як у публічному, так і у приватному порядку була жорстка та непохитна. США та НАТО пригрозили Росії наслідками, якщо та перейде від погроз до дій. 26 жовтня відбулась розмова між Шойгу та міністром оборони Індії Сінгхом. Після цього наратив щодо брудної бомби зупинився [12].

Початок 2023 року ознаменувався подальшою ерозією того, що раніше вважалося російською червоною лінією. США та деякі їхні союзники вирішили поставити Україні танки та літаки F-16. Коментуючи це, посол Росії в США Анатолій Антонов зазначив, що будь-який український удар по Криму буде розцінюватися як удар по Росії, а міністр закордонних справ Росії Лавров назвав надання цієї зброї «неприпустимою ескалацією», що, проте, не зупинило дискусії на Заході про шляхи підтримки України [11].

Крім того, ядерні погрози можна прослідкувати не лише в риториці Путіна, але й в статтях російських політологів, а саме Треніна та Караганова, які в червні 2023 висунули аргументи за нанесення тактичних ядерних ударів по деяких країнах-членах НАТО, підважуючи таку пропозицію думкою про те, що НАТО не відповість на удари, остерігаючись великої ядерної війни [8]. Лише таким чином, на їхню думку, можливо виграти війну в Україні.

Тоді ж у червні Путін згадував про розміщення ядерної зброї в Білорусі задля стримування Заходу. За його словами, в липні Росія закінчувала будівництво на території Білорусі сховища для тактичної ядерної зброї та передала ракетний комплекс «Іскандер», він придатний, щоб нести ЯЗ [7]. Цей крок – ще одна спроба залякування, адже таким чином російська ядерна зброя стає територіально ближчою до країн НАТО. Насамперед, такі символічні погрози були адресовані країнам Балтії та Польщі, які розташовані близько до РФ [3].

Вже на 2024 рік стало відомо, що Росія розмістила свою тактичну ядерну зброю в Білорусі. А в січні 2024 Міністр оборони Білорусі Віктор Хренін заявив, що в оновленій військовій доктрині країни буде передбачено використання ЯЗ [1].

Наступна хвиля погроз, закономірно, відбулась 5 жовтня 2023 року

під час промови Путіна на форумі «Валдай». Тоді він заявив про успішні випробування ядерних ракет «Буревісник» та «Сармат» та наголосив, що «ядерний удар по Росії абсолютно неприйнятний для будь-кого, адже шансів на виживання у них не залишиться» [5].

Яскрава риса російської ядерної риторики полягає в тому, що вона насамперед спрямована на країни НАТО, а не на Україну. Російські посадовці та політологи постійно наголошують на перевазі свого ядерного арсеналу над ядерним арсеналом США. Від самого початку шантаж мав на меті змусити США та НАТО зтягувати із воєнною допомогою Україні або взагалі відмовитись від неї.

29 лютого 2024 року відбулась чергова зустріч Путіна із Федеральними зборами. На ній знову прозвучало нагадування, що ядерна зброя знаходиться «у стані повної бойової готовності» з лютого 2022 року, хоча й така заява не звучала достатньо переконливо після пожежі 7 лютого на Воткінському машинобудівному заводі, який є ключовим підприємством російських ядерних сил. Звернення до ядерної риторики на цей раз пов'язують із заявою Еммануеля Макрона про можливість відправки західних військових до України, адже Путін прямо пригрозив «трагічними наслідками», якщо інші країни підтримають таку ініціативу, натякаючи, насамперед, на стратегічну ядерну зброю [6].

Висновки. Отже, можна доволі чітко побачити, що російська риторика в ядерній сфері спрямована насамперед на західних партнерів України, вона є відповіддю Росії майже на усі виклики, з якими вона стикається, будь то програти на лінії фронту чи підтримка НАТО щодо України. Насамперед погрози, що застосовує Кремль, спрямовані на те, щоб позбавити Україну підтримки, зупинити чи затримати постачання зброї, внести розбрат між країнами-членами НАТО, а також вплинути на моральний дух і самих

українців. Заяви російського керівництва щодо ядерної зброї часто носять риси інформаційно-психологічної операції із залученням великої кількості медіа ресурсів. Тому більшість російських ядерних заяв звикли сприймати як блеф, однак це не означає, що загрози насправді не існують. Тема російської ядерної політики вимагає великої уваги, оскільки Москва часто апелює до своєї ядерної доктрини, яка часом містить доволі розпливчасті формулювання, які можуть легко трактуватись Росією на свою користь. Більше того, подібна риторика РФ розмиває режим ДНЯЗ і веде до нових викликів у ядерній сфері по всьому світу. Все ж, хоча ядерні погрози Москви не варто скидати з рахунків, шантаж Росії стає дедалі неефективнішим: Захід зміцнює підтримку України, продовжує переходити «червоні лінії» Москви, а ядерні погрози РФ все частіше сприймаються в Україні та світі як блеф.

Список літератури:

1. Білорусь у новій військовій доктрині вперше передбачить використання ядерної зброї. *Європейська правда*. 16.01.2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/01/16/7177583/> (дата звернення: 18.04.2024)
2. Іжак О. Ядерне стримування і ядерний шантаж у політиці РФ. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 27.10.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/yadernestrymuvannya-i-yadernyy-shantazh-u-politytsi-rf> (дата звернення: 18.04.2024)
3. Ізвозікова А., Матвіїшина Г. Данілов прокоментував розміщення ядерної тактичної зброї в Білорусі. *Суспільне новини*. 25.07.2023. URL: <https://suspilne.media/536563-danilov-prokomentuvav-rozmisenna-adernoitakticnoi-zbroi-v-bilorusi/> (дата звернення: 18.04.2024)

4. Сіновець П. Добре для ЄС, погано для України: чим небезпечна для Києва нова ядерна стратегія РФ. *Європейська правда*. 09.07.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/07/9/7111955/> (дата звернення: 18.04.2024)
5. Що довела промова Путіна на форумі «Валдай». *Центр протидії дезінформації*. 06.10.2023. URL: <https://cpd.gov.ua/main/shho-dovela-promova-putina-na-forumi-valdaj/> (дата звернення: 18.04.2024)
6. Що довело звернення путіна до федеральних зборів росії. *Центр протидії дезінформації*. 01.03.2024. URL: <https://cpd.gov.ua/main/shho-dovelo-zvernennya-putina-do-federalnyh-zboriv-rosiyi/> (дата звернення: 18.04.2024)
7. Hickey S., Montgomery M., Murray C., Rostker S., Teasdale M. Nuclear Issues in the Ukraine Crisis. *Center for Arms Control and Non-Proliferation*. 28.09.2023. URL: <https://armscontrolcenter.org/nuclear-issues-in-the-ukraine-crisis/> (дата звернення: 18.04.2024)
8. Rodkiewicz, W. Russia intensifies its nuclear blackmail. *The Centre for Eastern Studies*. 23.06.2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-06-23/russia-intensifies-its-nuclear-blackmail> (дата звернення: 18.04.2024)
9. Russia Nuclear Overview. *Nuclear Threat Initiative*. 11.10.2018. URL: <https://www.nti.org/analysis/articles/russia-nuclear/> (дата звернення: 18.04.2024)
10. Russia's Nuclear Weapons: Doctrine, Forces, and Modernization. *Congressional Research Service*. 21.04.2022. URL: <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R45861.pdf> (дата звернення: 18.04.2024)
11. Sinovets P. All Blushes of Autumn: Russia's Evolving "Red Lines" in the War on Ukraine. *PONARS Eurasia Policy Memo No. 860*. 23.10.2023. URL: <https://www.ponarseurasia.org/all-blushes-of-autumn-russias-evolving-red-lines-in-the-war-on-ukraine/> (дата звернення: 18.04.2024)
12. Williams H., Hartigan K., MacKenzie L. &. Deter and divide. Russia's Nuclear Rhetoric & Escalation Risks in Ukraine. *Center for strategic and international studies*. 04.12.2023. URL: <https://features.csis.org/deter-and-divide-russia-nuclear-rhetoric/> (дата звернення: 18.04.2024)

Гук А. І. – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University.

NUCLEAR POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

The article is devoted to Russia's nuclear policy during the full-scale invasion of Ukraine. It is noted that nuclear weapons are an important part of the military doctrine of the Russian Federation and have always played an important role in the country's foreign policy, however, with the full-scale invasion, the degree of tension regarding the nuclear sphere has noticeably increased. The article provides a chronology of events regarding Russia's nuclear threats and analyzes how its nuclear doctrine has evolved.

Key words: Russia, nuclear policy, Russo-Ukrainian War, NATO.

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцент Сіновець П. А.*

Стаття надійшла в редакцію 14.05.2024 р.